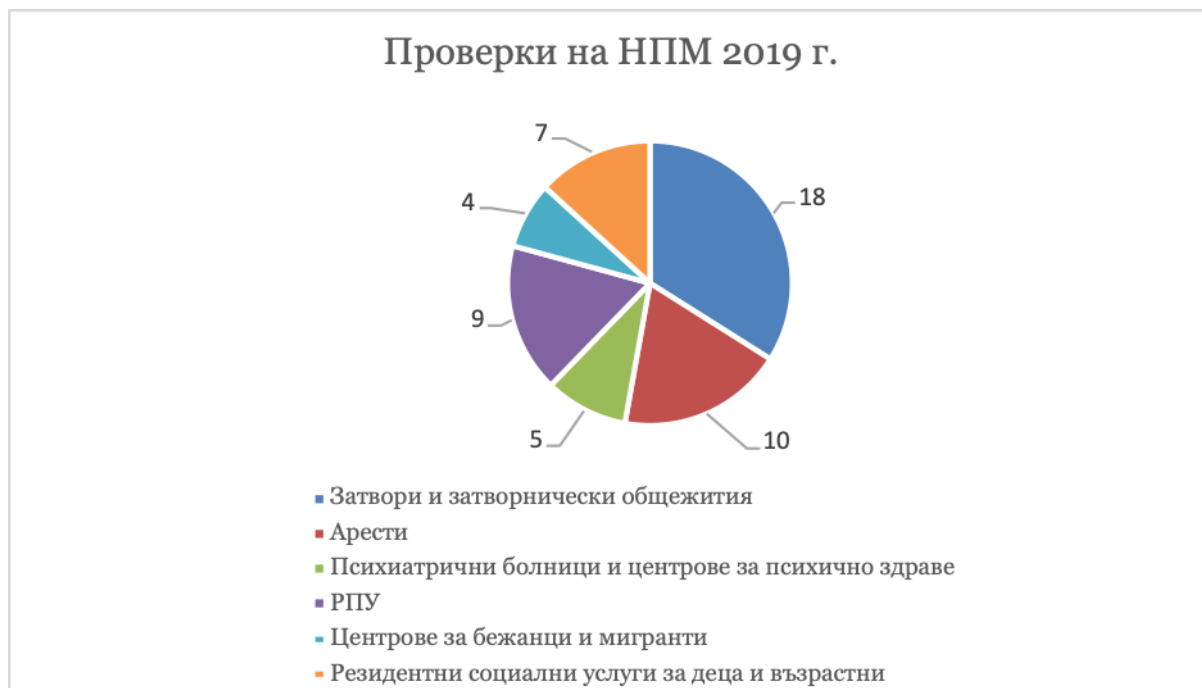

ГОДИШЕН ДОКЛАД ЗА 2019 Г. НА ОМБУДСМАНА КАТО НАЦИОНАЛЕН ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ - ОБОБЩЕНИЕ

Общ обем от осъществени проверки за календарната 2019 г. – 55 бр., разпределени по области на компетентност както следва:

ПОСЕТЕНИ МЕСТА ОТ НПМ 2019 Г.

ЗАТВОРИ И ЗАТВОРНИЧЕСКИ ОБЩЕЖИТИЯ

1. Затвор – гр. София
2. Затворническо общежитие „Кремиковци“
3. Затворническо общежитие „Казичене“
4. Затвор – гр. Враца
5. Затворническо общежитие „Керамична фабрика“ – гр. Враца
6. Поправителен дом за непълнолетни момчета – гр. Враца
7. Затвор – гр. Ловеч
8. Затворническо общежитие „Атлант“ – гр. Троян
9. Затворническо общежитие „Полигона“ – гр. Ловеч
10. Затвор – гр. Плевен
11. Затворническо общежитие „Вит“ – гр. Плевен
12. Затворническо общежитие „Плевен“
13. Затвор – гр. Белене
14. Затворническо общежитие „Белене“
15. Затвор – гр. Сливен
16. Затворническо общежитие „Сливен“
17. Затворническо общежитие „Смолян“
18. Съдебна палата – гр. Кърджали

АРЕСТИ	<ol style="list-style-type: none">1. Арест – гр. Хасково2. Арест – бул. „Г. М. Димитров“3. Арест – ул. „М-р Векилски“4. Арест – гр. Враца5. Арест – гр. Видин6. Арест – гр. Кърджали7. Арест – гр. Смолян8. Арест – гр. Сливен9. Арест – гр. Плевен10. Арест – гр. Ловеч
ПСИХИАТРИЧНИ БОЛНИЦИ И ЦЕНТРОВЕ ЗА ПСИХИЧНО ЗДРАВЕ	<ol style="list-style-type: none">1. Център за психично здраве – гр. Пловдив2. Университетска многопрофилна болница за активно лечение – гр. Варна3. Държавна психиатрична болница – с. Карлуково4. Държавна психиатрична болница – гр. Кърджали5. Център за психично здраве – София област
РАЙОННИ УПРАВЛЕНИЯ „ПОЛИЦИЯ“	<ol style="list-style-type: none">1. Места за 24-часово задържане в Столична дирекция на вътрешните работи – 9 обекта
ЦЕНТРОВЕ ЗА БЕЖАНЦИ И МИГРАНТИ	<ol style="list-style-type: none">1. Специален дом за временно настаняване на чужденци – кв. „Бусманци“2. Регистрационно-приемателен център – гр. София, отдели „Производство по международна закрила“ – кв. „Военна рампа“, кв. „Враждебна“ и кв. „Овча купел“ – 3 обекта
РЕЗИДЕНТНИ СОЦИАЛНИ УСЛУГИ ЗА ДЕЦА И ВЪЗРАСТНИ	<ol style="list-style-type: none">1. Центрове за настаняване от семеен тип за деца с увреждания – гр. Ловеч – 2 обекта2. Центрове за настаняване от семеен тип за деца без увреждания – гр. Ловеч – 2 обекта3. Защитено жилище за пълнолетни лица с психични разстройства – гр. Ловеч4. Център за настаняване от семеен тип за пълнолетни лица с умствена изостаналост – гр. Ловеч5. Център за настаняване от семеен тип за пълнолетни лица с деменция – гр. Ловеч6. Защитено жилище за пълнолетни лица с умствена изостаналост – гр. Ловеч7. Дом за пълнолетни лица с деменция – с. Горско Косово, община Сухиндол

ОСНОВНИ АКЦЕНТИ

РЕЗИДЕНТНИ СОЦИАЛНИ УСЛУГИ ЗА ПЪЛНОЛЕТНИ ЛИЦА И ДЕЦА

Най-уязвимите групи в българското общество са децата и хората с увреждания настанени в институции. Становището, многократно заявявано от НПМ е, че настаняването на деца и възрастни от семейна среда в институция трябва да бъде крайна и временна мярка за закрила. Въпреки това продължава практиката на дирекциите „Социално подпомагане“ към Агенция за социално подпомагане (АСП) да настаняват деца и лица в резидентни социални услуги, като ги извеждат от семейна среда.

През годините НПМ е препоръчвал да се направи експертна оценка на процеса на деинституционализация и нуждата от изграждане на повече социални услуги в общността – дневни центрове за деца и лица с увреждания, центрове за обществена подкрепа и др., и се осигурят достатъчно лични асистенти. Също така е необходимо да се обезпечи устойчива процедура за редовен ефективен контрол от компетентните институции върху дейността на социалните услуги за деца и възрастни.

Според НПМ основните фактори, които ще допринесат за подобряване на грижата са обучение, квалификация и достойно възнаграждение на специализирания персонал в резидентните социални услуги.

Права на лица, настанени в резидентни социални услуги

Съгласно чл. 3 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи и член 4 от Хартата на основните права на ЕС никой не може да бъде подложен на изтезания, на нечовешко или унижително отношение или наказание.

През 2019 г., омбудсманът като НПМ сезира главния прокурор след получени сигнали за нарушения на правата на лица, настанени в Дом за пълнолетни лица с деменция – с. Горско Косово, община Сухиндол с цел предотвратяване на унижително отношение и гарантиране на нормални условия за живот. НПМ смята, че пряко е нарушен чл. 16, ал. 1 на Конвенцията против изтезания и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, а именно: "Всяка държава - страна по конвенцията, се задължава да предотвратява на териториите под нейна юрисдикция други прояви на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, които не влизат в определението за изтезание, съдържащо се в чл. 1, когато те са извършени от държавен служител или друго официално действащо лице или по негово подстрекателство, или с негово явно или мълчаливо съгласие. В частност задълженията, съдържащи се в чл. 10, 11, 12 и 13, се прилагат, като терминът "изтезание" се заменя с "други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание".

В следствие на извършваните в този дом проверки, омбудсманът като НПМ смята, че отношението към настанените там хора е не само лошо и унижително, но и че са нарушени техни основни човешки права:

1. Право на лично пространство – в спалните помещения има от 3 до 7 легла, с тясна пътека за минаване помежду им. Има стая без шкафове за лични вещи, поради ограничено пространство.

2. Възможност за поддържане на лична хигиена – за дом с капацитет 60 души има 1 душ и 2 тоалетни.

3. Право на свободно придвижване - коридорът на спалните помещения е отделен от административната част с врата, която беше заключена. Лицата, които се движат самостоятелно, излизат в двора рядко и само с придружител. Храненето е организирано на маси в коридора пред спалните помещения. Има столова, която е на долния етаж, но тя е без достъп за лица с увреждания и поради това не се използва от настанените в дома хора.

4. Право на контакт с близки – домът е разположен в с. Горско Косово, до което е затруднен достъпът с обществен транспорт. В постъпила до омбудсмана жалба е посочено, че на близките на един от починалите в дома не е давана информация по телефона (20.07.2019 г.) и медицинската сестра се държала грубо (04.08.2019 г.).

5. Право на качествени медицински грижи - в дома е осигурено 24-часово наблюдение от медицински служител, но то се осъществява неефективно. От определения 1 щат за лекар са назначени на по ½ щат невролог и лекар със специалност кожни болести. Назначен е 1 рехабилитатор на граждански договор.

Въпреки това по време на проверката НПМ установи, че голяма част от хората са на легло, повечето са в кахексия и обездвижени. Имаше случай на скоро настанено лице с декубитални рани, които не са обработени в продължение на 4 дни поради отсъствие на медицинската сестра. Личният лекар не посещава настанените в дома хора и няма пряко наблюдение върху общото им здравословно състояние, а изписва рецепти по данни на медицинската сестра.

6. Право на грижа от специализиран персонал и социални дейности – за дом с капацитет от 60 лица има 2 щата за социални работници, което е крайно недостатъчно за полагане на качествена грижа. Няма щат за психолог или трудов терапевт, които да полагат грижи за лицата и да подпомагат адаптацията на хората към живот в дома. Няма определено помещение за трудова терапия или групови занимания, които да осмислят ежедневието. Настанените в дома не ползват никакви социални услуги в общността и на практика прекарват по-голямата част от времето в стаите си.

7. Право на сигурност - над леглата е имало алармени звънци, повечето от които към момента на проверката не работят. Това намалява гаранцията за сигурност на лицата и своевременната реакция на персонала.

В тази връзка НПМ трябва да отбележи, че срещу България има осъдително решение от Европейския съд по правата на човека за нарушаване на чл. 3 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи - делото Станев срещу България (решение от 17.01.2012 г.). Макар да става въпрос за лице, настанено в дом за лица с психични разстройства, констатациите и изводите на съда са относими и към домовете за лица с деменции. Г-н Станев, който е бил поставен под ограничено запрещение поради психично заболяване, е настанен против волята си в резидентна социална институция в с. Пастра. При посещение в този дом, представители на Комитета по превенция на изтезанията към Съвета на Европа са счели, че условията там представляват нечовешко и унижително отнасяне към настанените лица, а именно – предоставяне на лоши санитарни и материално-битови условия и недостатъчно храна за продължителен период от време. Съдът посочва, че въпреки че българската държава е била наясно с лошите условия в този дом, не са били предприети действия за

затварянето му. **В решението се съобщава, че липсата на финансови средства не може да бъде оправдание за настаняване на лица в този дом.**

Публично изнесени данни за унижително и жестоко отношение към лица с деменции в Център за настаняване от семеен тип за пълнолетни лица с деменция в гр. Пловдив предоставиха допълнителни аргументи за липсата на подготвени кадри, които да полагат адекватни грижи, както и за неефективно упражняван контрол.

Константни препоръки на НППМ в годините по отношение на домовете за лица с умствена изостаналост, психични разстройства и деменции са лоши материални условия, отдалеченост, липса на комуникационна инфраструктура, което затруднява достъпа на специалисти.

Според НППМ е от изключителна важност държавните институции да подкрепят семейството и близките на застрашените от изоставяне хора.

Необходимо е да се приемат ясни критерии и медицински стандарти преди постъпване в резидентна социална услуга за пълнолетни лица, както и въвеждане на изискване за актуализиране на здравното състояние на лицата преди настаняване.

Превенцията на дементните заболявания чрез ранна диагностика и осигуряване на качествена грижа също би спомогнала за удължаване продължителността на живота на болните лица.

НППМ препоръчва на Министерство на здравеопазването и Министерство на труда и социалната политика да приложат стратегически подход (напр. Национален план за превенция, ранна диагностика и грижа за хората с деменция), с който да стартира реформата по отношение на хората с деменции.

Права на деца, настанени в резидентни социални услуги

Съгласно член 7 от Хартата на основните права на ЕС и член 8 от Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) всяко дете има право на зачитане на семейния живот.

По време на проверките в институции за деца през 2019 г. НППМ установи, че има деца, които престояват по 11 години, в същото време родителите им не са лишени от родителски права. В плановете за действие на всички деца е отбелязано, че дългосрочната цел е реинтеграция на детето в семейна среда. По данни на управителите на центровете, реинтеграция на деца не е имало повече от пет години. Като причина за липсата на реинтеграция отделите за „Закрила на детето“ посочват лоши битови условия и липса на родителски капацитет.

В този смисъл НППМ отново подчертава, че е крайно време държавните институции да установят устойчивата практика на индивидуалния семеен подход, т.е. семействата да бъдат подкрепени социално-икономически и психологически в отглеждането на техните деца, а не последните да продължават да се настаняват в домове.

НППМ напомня, че държавите-членки на Съвета на Европа многократно са осъждани от Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) във връзка с нарушаване на чл. 8 от Конвенцията. ЕСПЧ установява, че основната причина за решението за настаняване на децата в детски домове е била липсата на подходящо жилище и поради това за подобряване на положението им е следвало да бъдат използвани по-малко драстични мерки. При разглеждането на други случаи ЕСПЧ поставя под въпрос

адекватността на доказателствата, върху които националните органи са основали своите констатации. Въпреки че причините, посочени от държавните институции за извеждане на децата на жалбоподателите, са били относими, те не са били достатъчни, за да оправдаят такава сериозна намеса в семейния живот на жалбоподателите. Поради това, Съдът приема, че е налице нарушение на член 8 от ЕКПЧ.

НПМ препоръчва на **Министерство на здравеопазването и Министерството на труда и социалната политика** да предложат **интегриран подход за подкрепа** на близките на застрашените от изоставяне деца и възрастни като в този процес да вземат участие също и общините, граждански сдружения и др. заинтересовани страни.

Да се направи експертна оценка на процеса на деинституционализация и нуждата от изграждане на повече социални услуги в общността – дневни центрове за деца и лица с увреждания, центрове за обществена подкрепа и др., и да се осигурят достатъчно лични асистенти.

Да се обезпечи устойчива процедура за редовен ефективен контрол от компетентните институции върху дейността на социалните услуги за деца и възрастни.

НПМ препоръчва на Министерство на здравеопазването и Министерство на труда и социалната политика да приложат стратегически подход (напр. Национален план за превенция, ранна диагностика и грижа за хората с деменция), с който да стартира реформата по отношение на хората с деменции.

Превенция на дементните заболявания чрез ранна диагностика и осигуряване на качествена грижа за удължаване продължителността на живота на болните лица.

Подобряване на материалните условия в резидентните социални услуги за деца и лица, недопускане на пренаселеност и осигуряване на сгради, които са подходящи и на комуникативни места.

Необходимо е да се приемат ясни критерии и медицински стандарти преди постъпване в резидентна социална услуга за пълнолетни лица, както и въвеждане на изискване за актуализиране на здравно състояние на лицата преди настаняване.

Да се инвестира в обучение, квалификация и достойно възнаграждение на специализирания персонал в резидентните социални услуги.

ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА С ПСИХИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ

През 2019 г. НПМ извърши пет проверки в лечебни заведения за болнична психиатрична помощ. Проверките и през тази година показаха незадоволително състояние на държавната психиатрична болнична помощ и необходимостта от реформа на системата.

НПМ подчертава, че все още не е приета Националната стратегия за психично здраве 2020 – 2030 и Планът за действие към нея. Това изцяло възпрепятства реформата на системата за предоставяне на психиатрична грижа, тъй като в Националната стратегия е заложено подобряване на материално-техническата база, обучения на специалисти, провеждане на информационни кампании, психосоциална рехабилитация, социално подпомагане и др.

НПМ посочва, че здравната грижа в проверените лечебни заведения за стационарна психиатрична помощ е незадоволителна и сигурността на пациентите не е гарантирана.

Друга констатация касае лошото състояние и амортизацията на материалната база в проверените лечебни заведения. При проверката на Държавна психиатрична болница – Карлуково се констатира, че три от отделенията са разположени в стара и амортизирана триетажна сграда. Достъпът до нея е посредством стъпала, които са нестабилни и нямат странични перила за подсигуриране на пациентите и персонала. Техническото оборудване на лечебния процес не е на необходимото ниво.

Средните стойности на един храноден са под средните за страната за такъв тип лечебни заведения, които за 2018г. е 2,40 лв.(напр. за Държавна психиатрична болница – Карлуково е 1,92 лв., за Държавна психиатрична болница – Кърджали – 2,05 лв.).

Проблем са също и кадровата обеспеченост, социалната рехабилитация и психологичната грижа, дългият болничен престой и повтарящи се хоспитализации на лица с тежък социален статус. В държавните психиатрични болници има пациенти (напр. бездомни лица), които живеят трайно в тях поради липса на резидентни социални услуги за хора с психични заболявания. В този смисъл болниците изпълняват несвойствената функция на социални услуги.

Основната препоръка на НПМ е за цялостна и задълбочена реформа в психиатричната грижа.

В тази връзка НПМ препоръчва на министъра на здравеопазването да посочи разумен срок за приемане на Националната стратегия за психично здраве 2020 – 2030 и Планът за действие към нея.

В резултат на извършените проверки през тази година **НПМ препоръчва на министъра на здравеопазването** подобряване на здравната грижа в лечебни заведения за стационарна психиатрична помощ (комплексно медицинско обслужване и психосоциална рехабилитация), системно осигуряване на финансови средства на държавните психиатрични болници за капиталови разходи за ремонтране и поддържане на сградения фонд и гарантиране на добри битови условия за живот в лечебните заведения.

Също така НПМ отбелязва, че е необходимо да се разширят възможностите за финансиране на държавните психиатрични болници, за да се осигури достойно заплащане на труда на медицинските и немедицинските специалисти и да се обезпечи психиатричната помощ с персонал.

НПМ отправя препоръка към министъра на труда и социалната политика да се разшири дейността по предоставяне на социални услуги за хора с психични заболявания (да се изградят нови резидентни услуги, защитени жилища и центрове за настаняване от семеен тип) в съответствие с потребностите на обществото и да се прекрати дългогодишният престой на пациенти в държавните психиатрични болници.

ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА, ТЪРСЕЩИ ЗАКРИЛА

Мониторингът върху правата на непридружени деца, търсеци или получили закрила, е основен акцент в работата на НПМ. През 2019 г. НПМ отбелязва, че грижата

към непридружените деца от страна на държавните институции е повишена. Основната препоръка на омбудсмана като НПМ да се изгради отделен център на Държавна агенция за бежанците при Министерски съвет, в който да се настаняват непридружените малолетни и непълнолетни деца, е изпълнена частично, чрез изграждане на „сигурни зони“ в отделите на РПЦ – София (в кв. „Военна рампа“ и кв. „Овча купел“).

НПМ констатира, че са предприети мерки за изменение и допълнение на Правилника за условията за настаняване и вътрешния ред в помещения от затворен тип към териториалните поделения на Държавна агенция за бежанците при Министерски съвет в съответствие с дадените през 2018 г. от НПМ препоръки. Изпълнени са препоръките на омбудсмана за гарантиране на минимална жилищна площ на всяко лице, нормативно регламентиране на времето за престой на открито и среща с адвокат в извън предварително регламентираните часове в случаите, не търпящи отлагане.

В изпълнение на дадените през 2018 г. препоръки НПМ отчита, че от страна на администрацията на Специален дом за временно настаняване на чужденци-София са предприети редица действия по ремонт и освежаване на материалната база (санитарни и спални помещения).

Въпреки предприетите редица положителни действия, продължава да съществува проблемът с определянето на законен представител на непридружените деца-бежанци. В тази връзка, **НПМ отново повтаря препоръката**, дадена в тематичния доклад от 2016 г. , да се създаде работещ институт на представителството на непридружените деца, да се определят предварителни критерии, на които трябва да отговаря служителят, определен за представител и да му се осигури допълнително обучение.

Константна препоръка на НПМ, давана във всички годишни доклади, е свързана със **спазване на забраната за принудително настаняване** в Домовете за временно настаняване на чужденци към Дирекция „Миграция“ **на малолетни и непълнолетни лица**, регламентирана в чл. 44, ал. 9 от Закона за чужденците в Република България. При проверката през 2019 г. в Дом за временно настаняване на чужденци – гр. София НПМ отново констатира случаите на три настанени деца, които са включени в заповедите, издадени на възрастни лица, за налагане на принудителна административна мярка по Закона за чужденците в Република България, без същите да се познават или да е налице някаква роднинска връзка между тях.

НПМ не констатира подобряване на медицинското обслужване, оказвано на настанените чужденци. Като основен проблем при медицинското обслужване на чужденците НПМ следва да посочи езиковата бариера (недостиг на преводачи), което води до затруднения и пропуски при установяването на здравословното състояние на лицата.

МЕСТА ЗА ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА КЪМ МИНИСТЕРСТВОТО НА ПРАВОСЪДИЕТО

През 2019 г. НПМ извърши проверки в шест затвора, девет затворнически общежития, осем ареста и един поправителен дом за непълнолетни момчета.

От проведените инспекции на условията за живот в общо 24 места за лишаване от свобода към МП, положителна тенденция за подобряване на битовите условия и

намаляване на броя на настанените лица се констатира за затворите в гр. Ловеч, гр. Плевен и гр. Белене, както и за 5-те места за лишаване от свобода на територията на затвора в гр. Враца поради извършената значителна по обем работа за преместване на арестите от градовете Враца и Монтана и Поправителния дом за непълнолетни младежи в гр. Бойчиновци на територията на затвора.

НПМ констатира обаче, че на определени места за лишаване от свобода **остава нерешен въпросът с пренаселеността**, като особено наболял е проблемът в затвора в гр. София и арестите в структурата на Областна служба „Изпълнение на наказанията“ – гр. София (арестите на бул. „Г. М. Димитров“ и ул. „Майор Векилски“).

НПМ препоръчва да се направи комплексна експертна оценка за изпълнението на Програмата за подобряване на условията за лишаване от свобода от 08.09.2010 г. и плана за действие към нея (2011-2013 г.) и актуализиране на Програмата за подобряване на условията за лишаване от свобода с оценка на необходимостта от закриване на места за лишаване от свобода, които не отговарят на стандартите.

Също така, по отношение на местата за лишаване от свобода в системата за изпълнение на наказанията **липсват ясно определени нормативни стандарти относно изискуемото количество свеж въздух и дневна или изкуствена светлина.**

Във връзка с **медицинското обслужване на лишените от свобода** трябва да се отбележи, че съгласно чл. 128, ал. 2 от Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ЗИНЗС), за всички лишени от свобода се внасят здравноосигурителни вноски от момента на задържането им и придобиват статус на здравноосигурени лица с непрекъснати здравноосигурителни такива. Вноските са за сметка на държавния бюджет и се превеждат чрез Министерството на правосъдието (МП).

Проверките през 2019 г. показаха, че **здравната система в затворите остава нереструктурирана и качеството на здравната грижа за лишените от свобода не се подобрява.** НПМ смята, че е **необходима структурна реформа в здравното обслужване на пенитенциарната система с насоченост към външни здравни услуги, съобразена с Европейските правила за затворите.** Лишените от свобода имат право да получават медицински услуги по реда на Национален рамков договор по вид и обем, заплащан от Националната здравноосигурителна каса (НЗОК). Едновременно с това Министерство на правосъдието е осигурило здравно обслужване за лишените от свобода в медицинските центрове и специализирани болници, разкрити към затворите и арестите. Това обуславя **препокриване на медицински дейности и двойно финансиране за здравното обслужване на лишените от свобода.** Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ (ГДИН) ежегодно отчита недостиг на специалисти в медицинските центрове и специализираните болници на затворите, което е лош показател за качеството на здравното обслужване. Този факт се дължи основно на недостига на специалисти в здравната система като цяло и от друга страна на нежеланието на МП да подобри условията на труд за специалистите в системата.

НПМ смята, че **успехът на реформата в здравното обслужване на затворите е неразривно свързана с подобряване на битовите условия за живот и социалната ангажираност на лишените от свобода.** Препоръката лишени от свобода да не се ползват за санитарии и лекарства да не се предоставят от надзорно-охранителния състав, а само от медицински лица, към днешна дата не е изпълнена.

През 2019 г. НПМ установи още **липсата на публичност на някои правила в местата за лишаване от свобода, поради продължаващата практика тези правила**

да се издават чрез заповед на министъра на правосъдието, а не като част от нормативен акт. Става въпрос за първоначалното разпределение на лишените от свобода и списъка с разрешените вещи. Не се спазва и изискуемата от Административно-процесуалния кодекс процедура при издаването на тези административни актове (заповеди) – уведомяване на заинтересованите лица относно предстоящото им издаване. Има неправилно делегиране на права на министъра на правосъдието към началниците на общежитията от открит тип, което им дава възможност да допълват списъка с разрешените вещи, но създава условия за неравностойно положение при един и същ режим.

За съжаление, през годините не се изпълнява законовото изискване на чл. 46 от ЗИНЗС – министърът на правосъдието да представи в Министерски съвет **препоръки на омбудсмана да се закрийт места за лишаване от свобода, които не съответстват на изискванията** (общежитие „Кремиковци“; затворът в гр. София; общежитие „Керамична фабрика“ в гр. Враца).

Свижданията с лишените от свобода остават безконтактни, независимо, че на много места е направен ремонт. Изискването дори е въведено нормативно, което противоречи на препоръката на Комитета за предотвратяване на изтезанията, която е точно в обратната посока. **Изключение е затворът в гр. Сливен**, където свиждането никога не е било преградно. В цялата система на местата за лишаване от свобода не се предоставя възможност за повече от две свиждания в месеца. **Адвокатското свиждане е преградно като правило** (има и изключения – затворът в гр. Бургас). Удълженото свиждане като награда, вместо да се провежда в семейна среда, е изменено в контактното свиждане без прегради в присъствие на надзорен състав и видеокамера. Това лишава лишените от свобода, изтърпяващи наказанието си при двата тежки режима – специален и строг, от възможност за какъвто и да е било личен живот и засилва изолацията им.

В цялата система за изпълнение на наказанията продължава неправилната употреба на помощни средства (белезници) при разкриването на външни постове в лечебни заведения. Обездвижването с белезници продължава с дни, без да се отчита оценката на риска и здравословното състояние на лишения от свобода.

При извършваните от НПИМ проверки във всички места за лишаване от свобода се установи **неправилно нормиране на труда на лишените от свобода** – съобразно минималната работна заплата, а не съобразно възможностите за изпълнение на трудовите норми (залагат се неизпълними норми). В тази връзка, **НПИМ препоръча на министъра на правосъдието, в качеството му на собственик на капитала на Държавно предприятие „Фонд затворно дело“, да възстанови нарушените трудови права на лишените от свобода.**

Продължава се с недобрата практика да се провеждат обществени поръчки за доставка на хранителни продукти в **лавките**, вместо да се премине на преки доставки от търговци по места. **Създадени са изкуствено високи цени**, а монополът се засилва чрез списък от вещи, които могат да се закупят само от лавката и не могат да се внасят при свиждане.

Друг системен дефицит, който НПМ констатира през годините, е липсата на **бюджетно финансиране на адекватни дейности при работата на социалните работници**. В ново ремонтираните арести няма помещения за социални дейности, а там, където ги има (например, арестите в гр. Пловдив и гр. Шумен) – няма социални работници, които да ги осъществяват.

Освен това, поради големия брой лишени от свобода, настанени във всяка затворническа група в цялата система за изпълнение на наказанията, е налице отрядна организация при изпълнение на присъдите. Това води до прекомерна натовареност на социалните работници, поради което **индивидуалните планове са формални, а оценката, свързана със замяна на режима, преминаване в общежитие от открит тип и условно предсрочно освобождаване неизбежно са съпътствани от субективизъм**. В тази връзка въведеният с последните изменения на ЗИНЗС съдебен контрол неминуемо е повлиян от становището на администрацията.

НПМ констатира, че съществуват **условия за нарушаване на тайна на кореспонденцията**. Съгласно чл. 86, ал. 3 от ЗИНЗС: „Кореспонденцията на лишените от свобода не подлежи на контрол на писменото съдържание, освен когато това се налага за разкриване и предотвратяване на тежки престъпления“. В резултат администрацията в местата за лишаване от свобода придоби правомощия по контрол на кореспонденцията на лишени от свобода, без санкцията на съдебен орган. В тази връзка **НПМ смята, че е необходимо да се въведат ясни и точни законови критерии кога е допустимо нарушаването на тайната на кореспонденцията, като се съобрази чл. 34 от Конституцията на Република България, според който:**

„(1)Свободата и тайната на кореспонденцията и на другите съобщения са неприкосновени.

(2) Изключения от това правило се допускат само с разрешение на съдебната власт, когато това се налага за разкриване или предотвратяване на тежки престъпления.“

Друг проблем, който НПМ системно констатира през годините е, че е налице **прекомерна изолация при изпълнение на доживотни присъди без замяна**.

НПМ препоръчва с цел продължаване на усилията за справяне с пренаселеността в местата за лишаване от свобода, **Министерството на правосъдието:**

Да направи комплексна експертна оценка за изпълнението на Програмата за подобряване на условията за лишаване от свобода от 08.09.2010 г. и плана за действие към нея (2011-2013 г.).

Да предложи актуализиран вариант на Програмата за подобряване на условията за лишаване от свобода с оценка на необходимостта от закриване на места за лишаване от свобода, които не отговарят на стандартите.

Да бъде извършена структурна реформа в здравното обслужване на лишените от свобода с насоченост към външни здравни услуги, съобразена с Европейските правила за затворите.

Да се въведат ясно определени нормативни стандарти относно изискуемото количество свеж въздух и дневна или изкуствена светлина в местата за лишаване от свобода.

Във връзка с **правата на лицата, изтърпяващи лишаване от свобода, НПМ препоръчва:**

Премахване на нормативно предвидената забрана за безпреградно свиждане и контакт с адвоката.

Осигуряване на бюджетно финансиране на адекватни дейности при работата на социалните работници.

Въвеждане на ясни критерии, базирани на оценката на риска спрямо лишения от свобода, за използване на белезници във външни болнични заведения чрез приемането на инструкция.

НПМ смята, че е необходимо да се въведат ясни и точни законови критерии кога е допустимо нарушаването на тайната на кореспонденцията на лишените от свобода.

Недопускане на нарушения на трудовите права на лишените от свобода.

Арести

По отношение на системата на арестите НПМ установи, че има съществени разлики в материално-битовите условия в арестите, които са на подчинение на ръководството на определен затвор (например, арестите в градовете Плевен и Ловеч) и тези, които са на подчинение на Областните служби „Изпълнение на наказанията“. При първите навсякъде са извършени ремонти, за разлика от вторите (например, ареста на бул. „Г. М. Димитров“ и Арест – гр. Свиленград).

НПМ препоръча на главния директор на ГДИН да подготви програма за развитие на арестите, която отново да предостави на министъра на правосъдието за внасяне в Министерския съвет с цел бюджетно прогнозиране при подготовката на проекта за държавния бюджет в следващите години.